

БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО

УДК 004.738.1:027.7+025.5:004(477)

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОГРАФІЧНІ РЕСУРСИ НА САЙТАХ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Людмила ТРАЧУК

*Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Толстого, 3, м. Рівне, 33000, Україна, тел. (0362) 22-41-61*

У статті представлені результати аналізу сайтів бібліотек вищих навчальних закладів України щодо виявлення електронних бібліографічних ресурсів віддаленого доступу. Подано характеристику їхніх жанрів, наведено приклади створення специфічних бібліографічних ресурсів, характерних лише для електронного середовища: віртуальних виставок, бібліографічно-дайджестових, бібліографічно-повнотекстових посібників тощо.

Ключові слова: електронні бібліографічні ресурси, бібліотека вищого навчального закладу, електронний каталог, аналітична база даних, електронне довідково-бібліографічне обслуговування.

Інформаційне забезпечення освітньої діяльності на етапі запровадження кредитно-модульної системи навчання в українських вищих навчальних закладах (ВНЗ) набуває особливого значення. Велика увага приділяється самостійній роботі студентів, яка не повинна обмежуватися режимом роботи бібліотеки. Сайти бібліотек ВНЗ допомагають здійснювати інформаційну підтримку науково-освітньої діяльності та задовольняти інформаційні потреби викладачів та студентів. Актуальним питанням стає їх інформаційне наповнення, адже завдяки цілодобовому доступу до сайту бібліотеки студенти в будь-який зручний час, з будь-якого місця можуть знайти інформацію про літературу, яка їм потрібна, сформувати бібліографічний список, зробити електронне замовлення чи отримати електронну копію документів. Останнім часом все більше авторів приділяють увагу дослідженню електронних бібліографічних ресурсів (ЕБР) на сайтах бібліотек.

І. Г. Торлін поділяє наповнення сайту на довідкову і повнотекстову інформацію. До довідкової він відносить інформацію про організацію, новини та бібліографічну інформацію. Проаналізувавши сайти публічних бібліотек, він дійшов висновку, що бібліографічна інформація (БІ) представлена в них, перш за все, списками нових надходжень; рекомендаційними бібліографічними списками літератури та Інтернет-ресурсів; віддаленим доступом до електронних каталогів бібліотек; віртуальним довідково-бібліографічним обслуговуванням (ДБО)¹.

І. Л. Лінден та Ф. Ч. Лінден поділяють усі наявні в бібліотеці електронні матеріали на фізичні і віддалені. Вони вказують, що текстові матеріали на оптичних дисках (фізичні електронні ресурси) поступаються за популярністю віддаленим². Г. М. Швецова-

¹ Торлін І. Г. Ресурси веб-сайтов публічних бібліотек України: компромисс предлагаемого и ожидаемого // *Научные и технические библиотеки*. – 2008. – № 3. – С. 36–41.

² Линден И. Л., Линден Ф. Ч. Формирование коллекций электронных документов в библиотеках мира: ключевые проблемы и современные тенденции // Там же. – 2007. – № 11. – С. 5–20.

Водка за способом доступу виділяє офлайнві (доступні тільки за місцем створення чи зберігання) і онлайнві (мережеві або інтерактивні)³ комп'ютерні бібліографічні ресурси. Найчастіше відповідні електронні ресурси називають локальними (доступні без використання мережі Інтернет) та віддаленими (отримати які можна лише через Інтернет).

Саме поняття “електронний ресурс” міцно закріпилося в Інтернет-середовищі як збірне для позначення різних інформаційних явищ: прикладних програм, баз даних (БД), текстів, ігор тощо, однак і далі тривають дискусії щодо співвідношення термінів “електронний ресурс” та “електронний документ”. Н. М. Литвинова вважає, що обидва ці терміни як узагальнюючі можуть рівнозначно застосовуватися для позначення різних об'єктів Інтернет-середовища⁴. Українські дослідники І. Антоненко та О. Баркова вважають електронні ресурси сукупністю електронних документів, видань, продуктів або їх комбінацій в комп'ютерних системах і мережах, призначених для оперативного та зручного задоволення інформаційних потреб користувачів⁵. Тобто, електронні документи – це складова частина електронних ресурсів, що стоять поряд з електронними виданнями, електронними продуктами чи їх комбінаціями. Е. Р. Сукиасян вважає, що не можна назвати документом те, що ми бачимо на екрані комп'ютера – воно ним стане, коли буде роздруковане чи записане на матеріальний носій. На його думку, семантично термін “ресурс” стоїть вище терміна “документ”⁶.

Вимоги до організації електронних бібліографічних ресурсів (ЕБР) віддаленого доступу повинні бути жорсткішими, ніж до ресурсів, що пропонуються у приміщенні бібліотеки. Адже у звичайній бібліотеці локальний користувач спілкується з бібліотекарем в діалоговому режимі – уточнює запит, отримує консультацію про методику пошуку, хронологічні рамки і видовий склад документів, включених в каталоги і картотеки. Як справедливо зауважує Е. Р. Сукиасян⁷, віддалений користувач бачить тільки прямокутну рамку, в яку потрібно внести слово. Що ховається за рамкою, серед яких інших слів, словосполучень можна вибирати ключове слово, як формулювати пошуковий запит, користувач не знає. Пошуковою формою користувач, ніби муром, відгороджений від масиву інформації. Частково вирішити цю проблему може паспорт віддаленого ЕБР, де вказують типо-видовий склад, хронологічні рамки, кількість відображених документів, частоту оновлення ресурсу. Обов'язково повинна бути довідка про методику пошуку інформації.

За результатами опитування студентів, проведеного працівниками Науково-технічної бібліотеки Сибірського державного індустріального університету, доля електронних ресурсів як джерела отримання інформації про документи для освітньої та наукової діяльності зростає і складає 35 %, тоді як доля друкованих бібліографічних посібників (БП) – всього 3 %. Серед електронних ресурсів найпопулярніші Інтернет-ресурси (36 %) та електронний каталог (ЕК) (27 %). На останньому місці за

---

³ Швецова-Водка Г. Комп'ютерні бібліографічні ресурси: питання класифікації // *Бібліотечний вісник*. – 2001. – № 5. – С. 13–19.

⁴ Литвинова Н. Н. Кто заплатит сверхурочные термину “документ”? // *Научные и технические библиотеки*. – 2007. – № 9. – С. 54–62.

⁵ Антоненко І., Баркова О. Термінологічні аспекти каталогізації електронних ресурсів // *Бібліотечний форум України*. – 2004. – № 3(5). – С. 17–24.

⁶ Сукиасян Э. Р. Мы живем в меняющемся мире. Как развивался наш профессиональный язык за последние 40 лет // *Научные и технические библиотеки*. – 2007. – № 7. – С. 5–13.

⁷ Сукиасян Э. Р. Классификационные системы и рубрикаторы на образовательных сайтах и порталах Интернета // Там же. – № 11. – С. 21–25.

популярністю в студентів (1 %) – бібліографічна БД. Низька зацікавленість студентів цим ресурсом (напевне, мається на увазі електронний аналог систематичної картотеки статей), на мою думку, пояснюється нерозумінням студентами нового терміна, призначення ресурсу, методики пошуку інформації в ньому. Частково це підтверджує описане дослідження, адже найбільше студентів турбує недостатнє володіння методикою пошуку в автоматизованому режимі (39 %) ⁸.

Для виявлення особливостей ЕБР віддаленого доступу нами проаналізовано 40 сайтів бібліотек ВНЗ України (за списком Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського ⁹). Дослідження проводилося в другій половині серпня 2008 р. На той час 35 % сайтів не функціонували або містили тільки довідкову інформацію про режим роботи бібліотек, склад їх фондів, перелік ресурсів. ЕБР були представлені на сайтах 26 бібліотек.

ЕБР найчастіше зібрані в рубриці “Електронні ресурси”. Сюди включені бібліографічні посібники (БП), електронний каталог (ЕК), бібліографічні бази даних (БД), науково-методичні матеріали, колекції повнотекстових документів тощо. За змістом ЕБР, подані на сайтах бібліотек ВНЗ, переважно тематичні, галузеві та багатогалузеві, їх тематика відповідає профілю підготовки спеціалістів.

Основним джерелом інформації про фонд бібліотеки ВНЗ є ЕК. Доступ до нього надають майже 77 % бібліотек, які виставили ЕБР на своєму сайті. Як правило, в бібліотеках ВНЗ основні ЕБР (ЕК, електронний аналог систематичної картотеки статей) формуються як багатоступенева технологічна лінія – починаючи від комплектування, закінчуючи створенням повного бібліографічного опису (БО) документа або його складової частини – в єдиному програмному середовищі. Така технологія забезпечує одноразове введення інформації і багаторазове її використання. Найпопулярнішою серед бібліотек ВНЗ є програма “УФД/Бібліотека” (50 % ЕК, програмне середовище яких вдалося ідентифікувати, створені за її допомогою), на другому місці в рейтингу популярності програми “ІРБІС” та “ALEPH” (16,6 %), далі йдуть програми “UniLib”, “LiberMedia” (8,3 %). Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету використовує для створення ЕК відразу два пакети прикладних програм (ППП): “УФД/Бібліотека” та “Beta”.

Окрім програмного середовища, представлені на проаналізованих сайтах ЕК відрізняються видами відображених документів і можливостями пошуку БІ. Найчастіше вони відображають як видання (неперіодичні, періодичні, продовжувані), так і твори, опубліковані у виданнях. Лінк “Електронний каталог” включає різні за складом, хронологічними рамками, читацьким та цільовим призначенням бібліографічні БД. В такому вигляді він виступає як електронний метабібліографічний ресурс – бібліографічний ресурс, що містить інформацію про інші бібліографічні ресурси. Крім назви бібліографічного ресурсу, він включає відомості про дату його створення, об’єм, склад та ін., що містяться в паспорті. Наприклад, ЕК Наукової бібліотеки Національного університету “Киево-Могилянська академія” (ППП “ALEPH”) складається з таких БД: “Загальний каталог” (включає всі ресурси бібліотеки), “Матеріали до курсів” (містить описи рекомендованих до навчальних курсів матеріалів, наявних в бібліотеці), “Періодика” (містить бібліографічні описи серіальних видань, розміщених в різних структурних підрозділах бібліотеки), “Нові надходження”, “Мультимедіа” (включає бібліографічні

⁸ Щедрина М. А., Коксина Н. В. Социологический анализ как элемент системы мониторинга информационного поведения пользователя // *Научные и технические библиотеки*. – 2007. – № 8. – С. 32–38.

⁹ *Бібліотеки України* [Електронний ресурс]. – <http://www.nbuv.gov.ua>.

описи аудіодокументів, відеодокументів, документів на CD, DVD), “Автореферати та дисертації”, “Праці викладачів НаУКМА” та ін. Детальну інформацію про каталог повідомляє “Паспорт ЕК Наукової бібліотеки НаУКМА”.

Добре структурований ЕК Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (ППП “ІРБІС”) теж об’єднує єдиним пошуковим інтерфейсом кілька БД – “Каталог повнотекстових документів” (включає і їх бібліографічні описи), “Каталог книг”, “Картотека статей”, “Каталог авторефератів та дисертацій”. Крім того, він надає щоденну статистичну інформацію щодо частоти звертань до різних ЕБР в табличному вигляді. На час аналізу сайту найбільше звертань було до “Каталогу книг”, “Картотеки статей”; найпопулярнішим був пошук за словниками та стандартний.

ЕК Бібліотеки Київського національного економічного університету (КНЕУ) імені Вадима Гетьмана (ППП “ІРБІС”) містить БД “Книги бібліотеки КНЕУ”, “Статті з періодичних видань бібліотеки КНЕУ”, “Праці викладачів КНЕУ”, “Автореферати дисертацій”, “Видання іноземними мовами”, “Періодичні видання”, “Електронні видання”, “Раритети”, “Статті з періодичних видань 5 корпусу”, “Фонд читального залу № 1”, “Фонд аспірантів”, “Фонд читального залу № 5”, “Фонд читального залу молодших курсів”, “Фонд читального залу старших курсів” та ін. Доцільність надання користувачам доступу до останніх шести БД викликає сумнів. Зазвичай, в назві ЕБР, перш за все, відображаються формальні і/або змістові особливості включених документів, а їх місцезнаходження вказується в назві в останню чергу, а найчастіше супроводжує БО включених документів. Користувач звертається до ЕК для встановлення факту наявності в бібліотеці конкретних документів, і лише після цього – щоб мати уявлення про місцезнаходження документа у фонді конкретного структурного підрозділу бібліотеки. За цією структурою ЕК пошук документів значно ускладнюється.

ЕК Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету “Харківський політехнічний університет” не складається з окремих БД, а включає одночасно описи книг, періодичних видань, аналітичні описи. БО номери газети, журналу супроводжується списком вміщених цікавих статей, що перетворює каталог і на рекомендаційний ресурс.

Щодо пошуку, то, як правило, його методика зумовлюється особливостями програмного забезпечення. Якщо це якісний програмний продукт, то він має враховувати рівень інформаційної культури користувачів, передбачити гіпертекстовий рух в масиві документів. Як правило, пошук можна поділити на простий (стандартний), розширений, професійний. Наприклад, пошук у всіх БД ЕК Наукової бібліотеки Національного університету “Києво-Могилянська академія” (ППП “ALEPH”) однаковий: простий (за словом чи фразою у всіх полях одночасно, за назвою, автором, предметом, персоналією, серією, штрих-кодом, системним номером, УДК) чи розширений (за словами чи фразами в трьох різних полях БО одночасно). Можна уточнити пошук мовою, типом документа, роком видання. Функціонує і пошук у знайденому – за ключовими словами. БО містить гіпертекстові елементи: автор, ключове слово, за допомогою яких можна рухатися в масиві документів. В ЕК Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” (ППП “ALEPH”) є навіть посилання на пошукові системи Інтернету, які можуть шукати інформацію, що містить задані ключові слова.

Всі названі вище ресурси ЕК бібліотеки КНЕУ також об’єднує спільна методика пошуку бібліографічної інформації. Вона розрахована на користувачів з різним рів-

нем інформаційної культури. Пропонується стандартний (за автором, ключовим словом, заголовком, роком видання), розширений (за тематикою, ключовими словами в будь-якому полі, автором, видом, роком видання, міжнародним стандартним номером), професійний пошук. До кожного виду пошуку є пошукова інструкція. Для допомоги у формулюванні запиту користувачу пропонується вибрати терміни зі словників ключових слів, авторів, заголовків, років видання. Словники мають гіперпосилання на документи, які містять вибрані користувачем рубрики. Галузь, тему, проблему пропонується вибрати з Рубрикатора науково-технічної інформації. Також пропонується використовувати УДК, де інформацію можна шукати одночасно за кількома рубриками. В межах цих ресурсів можна здійснювати пошук за ключовими словами. Таким чином можна знайти документи з вузької теми, а також ті, в яких тема розглядається частково, які є для неї узагальнюючими, дотичними. Окремо можна побачити нові надходження: матеріал згрупований за роками, в межах року – за місяцями. Результат пошуку в ЕК–БО, що супроводжується шифром, інформацією про кількість екземплярів і їх місцезнаходження у фондах бібліотеки. Знайдені описи документів можна сортувати за автором, назвою, роком видання, типом, видом документа, за датою надходження, кількістю видач. Індеси УДК та прізвища авторів містять гіпертекстові посилання на інші праці з таким само індексом чи цих же авторів (а отже, легко знайти праці з тієї ж галузі, теми, проблеми). За одним запитом можна здійснювати пошук у всіх БД ЕК.

Як вже наголошувалось, велике значення для ефективного пошуку БІ в ЕК має детальний опис його методики. Наукова бібліотека Української академії банківської справи Національного банку України пропонує “Інструкцію користувача”, що містить розділи “Робота користувача з ЕК” та “Пошук літератури на прикладах”. Навчальний курс “З чого почати” для роботи з ЕК розроблений і виставлений на сайті Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. М. Каразіна. Розгорнута пошукова інструкція “Допомога” є в ЕК, створених з використанням програми “УФД/Бібліотека” (бібліотеки Київського університету права, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного транспортного університету, Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Тернопільського національного економічного університету, Національного авіаційного університету). Пошук в них пропонується здійснювати за автором, назвою, мовою, видом документа, темою. До останніх трьох пошукових ознак пропонується меню, з якого можна дізнатися, які види документів, якими мовами, з яких галузей знань, тем, проблем відображає каталог. У всіх перелічених бібліотеках він включає БО книг, періодичних видань, складових частин документа (статей з періодичних та продовжуваних видань, збірників). Іноді пропонується розширений пошук, який крім названих пошукових ознак включає пошук за міжнародним стандартним номером, місцем видання, словами з анотації. Пошук допомагають здійснювати переліки рубрик ББК, УДК, ключових слів; персоналій діячів, про яких розповідають документи; викладачів, кафедр, факультетів; галузевих рубрикаторів тощо.

ЕК Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету пропонує користувачам уточнити пошук за допомогою рубрикатора “ІКАО” – переліку слів та словосполучень, що застосовуються в авіації. Оскільки ЕК доступний не лише студентам університету, які, можливо, знають, що таке “ІКАО”, а й всім бажаючим отримати галузеву інформацію, то варто було б розшифрувати аббревіатуру. Результат пошуку включає БО, шифр (для неперіодичних видань), теми документа, кількість

примірників, їх місце збереження, інвентарні номери. З БО знайдених документів можна за допомогою гіпертексту перейти до описів інших документів, яким присвоєна якась з таких само змістових чи формальних рубрик, як і в знайденого документа. Якщо результат пошуку – стаття, то можна перейти на описи інших статей того ж серіального видання чи збірника.

Рідше трапляються ЕК, які включають документи, об'єднані однією ознакою. ЕК Наукової бібліотеки Донецького національного університету, як свідчить його паспорт, містить лише БО неперіодичних видань і неопублікованих наукових документів (монографій, збірників статей, навчальних і методичних посібників, дисертацій і авторефератів дисертацій, звітів про науково-дослідну роботу) з 1992 р. Пошук здійснюється за автором, назвою, словом із назви, роком видання, предметом, словом з предмета, ББК, міжнародним стандартним номером, інвентарним номером, видом видання, мовою тексту, тематичною рубрикою. Для допомоги в пошуку пропонується пошукова інструкція та гіпертекстові словники: “Індивідуальні автори”, “Колективні автори”, “Заголовки”, “Серії”, “Персоналії”, “Ключові слова”, “Географічна рубрика”, “Тематична рубрика”.

В електронному “Каталозі книг” Наукової бібліотеки Запорізького національного університету існує кілька режимів роботи. Застосувавши режим перегляду, користувач спочатку бачить перелік галузей знань. В межах галузі відкривається гіпертекстовий список авторів і назв документів, клікнувши на один з яких, користувач отримує повний БО з шифром. Режим пошуку включає одне безіменне пусте пошукове поле для введення інформації. Режим розширеного пошуку дозволяє пошук за словами з опису, автором, назвою, датою внесення інформації в каталог, місцем видання, тематикою (усе пропонується вибрати з широких тематичних рубрик). Інструментів для здійснення вузькотематичного пошуку в каталозі не передбачено. Бібліографічні записи подані кількома яскравими кольорами, кількома шрифтами, нерационально використовуються площа сторінки. Щодо цього електронного каталогу та деяких інших проаналізованих ресурсів (лінки ресурсів Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” ховаються в графічних зображеннях) правомірними є зауваження Е. Р. Сукиасяна про те, що при розробці сайтів освітніх організацій більша увага приділяється їх ефективності, а не ефективності¹⁰. Через це страждає користувач, адже декоративні елементи відволікають його увагу від пошуку інформації, швидко втомлюють очі.

Для кращого задоволення інформаційних потреб студентів і викладачів деякі бібліотеки ВНЗ виділяють окремі колекції документів, створюють до них довідково-пошуковий апарат. Науково-технічна бібліотека Національного технічного університету “Харківський політехнічний університет” створила ЕК “Рідкісна книга”, що включає документи, надруковані в XVIII – на початку ХХ ст. Пошук можна вести за ключовими словами, автором, видом документа, роком видання, а також міжнародними стандартними номерами книг і серіальних видань. Остання пошукова ознака викликає здивування, адже в цей період системи міжнародної нумерації документів не існувало. Є словники авторів, ключових слів. Сайт Науково-технічної бібліотеки Донецького національного технічного університету пропонує доступ до Німецького читального залу через ЕК на його фонд (пошук ведеться за коренями слів німецької мови). Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного універси-

¹⁰ Сукиасян Э. Р. Классификационные системы...

тету імені Т. Шевченка створила яскравий, цікавий, зручний у використанні гіпертекстовий “Каталог стародруків”. З БО видань можна перейти на відскановані тексти. Пошук документів можливий за хронологічним періодом створення, автором, назвою, видавництвом. На нашу думку, варто було б створити й словники авторів, назв, видавництв та передбачити пошук за змістом документів. “Електронна мультимедійна бібліотека цінних та рідкісних видань” Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету включає фото обкладинки документа, його БО з посиланням на повний текст. Пропонується пошук за автором, назвою, роком видання.

Значна увага в ЕК повинна приділятися пошуку за змістом документів. На Всеросійській нараді бібліотек-методичних центрів, що відбулася в Москві в жовтні 2006 р., було констатовано, що ЕК, який, за прогнозами бібліотекарів, мав би замінити при тематичному пошуку систематичний картковий каталог, не виконує цю функцію ефективно. Якість пошуку з точки зору повноти і точності в ЕК нижча у порівнянні з картковим систематичним каталогом¹¹. Як крайній випадок нехтування змістом відображених документів можна навести такі приклади: один з ЕК Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, створений з використанням ППП “Beta”, не враховує змісту документів при пошуку. Він можливий лише за формальними ознаками: автором, назвою, роком видання, мовою, видом документа. Подібна методика пошуку і в ЕК Науково-технічної бібліотеки Національного університету харчових технологій.

На початку ХХІ ст. українські бібліотеки активно почали об’єднувати свої зусилля для організації доступу до інформаційних ресурсів, зокрема, електронних каталогів. Питання корпоративної взаємодії найкраще допомагає вирішити Інтернет. Як показав аналіз, бібліотеки ВНЗ не стали осторонь цього процесу. Наприклад, бібліотека Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова надає доступ до зведеного ЕК, який ведеться спільно з бібліотеками Миколаївського державного аграрного університету, Миколаївського державного гуманітарного університету імені П. Могили, Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського та кількох інших вищих навчальних закладів міста. Наукова бібліотека Тернопільського національного економічного університету, крім власного електронного каталогу, пропонує пошук в корпоративному каталозі бібліотек м. Тернополя, який називається “СКІФ” (система каталогізації інформаційних фондів). У відкритому для всіх бажаючих проекті також беруть участь Тернопільська бібліотека для молоді, бібліотека Інституту економіки та підприємництва, Центральна міська бібліотека, видавництва “Джура”, “Медкнига” (Медична академія), “Збруч”, “Підручники та посібники”. Каталог дозволяє здійснювати пошук документів за автором, назвою, роком видання, видавництвом, як у всіх каталогах відразу, так і в кожному каталозі окремо. Проект має об’єднати каталоги всіх організацій-фондоутримувачів, щоб користувач отримав вичерпну інформацію про те, де в межах міста знаходиться потрібна йому книга.

Другим за поширенням ЕБР на сайтах бібліотек ВНЗ є бюлетень нових надходжень. Часто пропонується архів бюлетеня за певний період. Бюлетень може існувати як текст (гіпертекст) у форматах НТМ, DOC чи як БД (окрема чи в складі ЕК). ЕК бібліотеки Запорізької державної інженерної академії дозволяє окремий пошук в “Нових надходженнях” – за датою надходження, типом видання (монографія, підручник,

---

¹¹ Сукиасян Э. Р. Всероссийское совещание по вопросам ББК (подготовка, проведение, результаты) // *Научные и технические библиотеки*. – 2007. – № 4. – С. 100–114.

методичний посібник, довідник, словник). Науково-технічна бібліотека Донецького національного технічного університету створює бюлетень “Нові надходження літератури”, що включає документи німецькою мовою, які надійшли до фонду Німецького читального залу. Бібліотека Запорізького національного технічного університету пропонує, крім універсального бюлетеня, ще й галузевий “Бюлетень надходжень літератури з питань вищої школи”.

Структура цих ресурсів подібна: матеріал згрупований або за галузями знань, або за датою надходження до бібліотеки. В межах найдрібнішої рубрики міститься БО, шифр, іноді кількість екземплярів, їх місцезнаходження. Варто відзначити БД “Нові надходження” Наукової бібліотеки Національного університету “Києво-Могилянська академія”. Пошук в ній пропонується здійснювати за назвою, автором, предметом, персоналією, серією, видавництвом, місцем видання, країною видання, мовою, міжнародним стандартним номером, місцезнаходженням. Окремо можна вибрати книги, періодику, музику, карти, комп’ютерні файли. Також можна отримати дані за певний хронологічний період – останні 7, 14, 21, 30, 60...180 днів.

Інформацію про періодичні видання, передплачені бібліотеками на поточний рік чи передплачувані в минулому, теж можна знайти, використовуючи пошукові форми ЕК. В ЕК бібліотеки Київського університету права як окремий допоміжний ресурс виділена БД “Періодика 2008”, пошук в якій можливий за назвою, мовою, темою, видом періодичного видання (газета, журнал). У вигляді окремої БД з можливостями пошуку за назвою, індексом, темою, мовою, каталогом (“Періодичні видання в Україні”, “Укрпошта”, “Періодичні видання Росії і СНД”, “Періодичні видання Харківської області”, “Ідея. Україна”) існує покажчик “Періодичні видання 2008” Науково-технічної бібліотеки Харківського національного автомобільно-дорожного університету. БП “Періодичні видання, які отримує бібліотека КНТЕУ в ... році” (Бібліотека Київського національного торгово-економічного університету) зроблений у вигляді таблиці. Бібліографічний запис включає передплатний індекс, назву видання, місце видання, мову, періодичність, кількість номерів, вид періодичного видання, вказівку на наявність електронної копії.

У більшості електронні покажчики періодичних видань є аналогами друкованих і містять мінімум інформації про включені джерела. В межах цих покажчиків найчастіше виділяють розділи “Газети”, “Журнали”, “Видання органів науково-технічної інформації”, в межах розділів матеріал згрупований за країнами-видавцями (Україна, Росія) чи мовами видання документів. Бібліотека Луганського національного університету імені Т. Шевченка надає доступ до “Зведеного каталогу періодичних видань бібліотек Луганської області” (пошук за назвою, видом періодичного видання, індексом, фондоутримувачем), а бібліотека Запорізької державної інженерної академії – до “Корпоративної БД періодики” (в корпорацію входять бібліотеки кількох ВНЗ Запоріжжя, дає можливість пошуку за видом, роком видання (з 2005 по 2008 рр.), словами з назви, місцезнаходженням). Комплексним електронним ресурсом, що поєднує функції бюлетеня нових надходжень і покажчика періодичних видань є “Нові надходження періодичних видань” Науково-технічної бібліотеки Харківського національного автомобільно-дорожного університету. Це щомісячний БП, що включає передплатний індекс, назву, вид, мову видання, періодичність виходу, отримані номери. Окремо згруповані газети, журнали, видання органів науково-технічної інформації.

Цікавий і корисний ресурс пропонує Наукова бібліотека Тернопільського національного економічного університету – гіпертекстовий покажчик “Періодичні видання”,

що має два основних розділи: “Наші передплатні видання” та “Інші видання”. В першому розділі матеріал згрупований за роками (з 2006 р.). БО включає передплатний індекс, назву видання, періодичність, кількість примірників. Другий розділ поділяється на “Газети України”, “Газети Росії”, “Журнали України”, “Журнали Росії”. З переліку назв, наприклад, газет можна за допомогою гіпертексту перейти на їх офіційні сайти або на портал uamedia.visti.net, який, в свою чергу, надає доступ до української преси в Інтернеті.

Сукупність поточних БД періодики завдяки архівному збереженню інформації і хронологічному групуванню матеріалу може скласти ретроспективну БД періодичних видань. Зокрема, “Каталог періодичних видань” бібліотеки Запорізької державної інженерної академії включає інформацію про всі періодичні видання, які надійшли до фонду бібліотеки з 1968 по 2008 рр. Пошук можливий за роком, видом, назвою видання, галузевими рубриками. Бібліографічний запис містить назву видання, періодичність, номери в наявності, тематичну рубрику.

На відміну від ЕК, аналітичні БД, що включають описи складових частин документів (статті з серіальних видань і збірників), менш поширені на сайтах проаналізованих бібліотек, хоча потреба студентів і викладачів в актуальній інформації з періодичних видань велика. Часто аналітичні описи відображаються в ЕК поряд з описами періодичних і неперіодичних видань, їх перелік можна отримати через точки доступу “стаття періодики”, “складова частина документа” (ЕК, створені з допомогою ППП “УФД/Бібліотека”), іноді вони зібрані в окремі БД в межах ЕК (ЕК, створені на базі ППП “ІРБІС”, “АЛЕРН”) чи поза ними. На сайтах представлені переважно багатогалузеві, галузеві, тематичні аналітичні БД з різними назвами. Наприклад, “Картотека” бібліотеки Запорізької державної інженерної академії включає статті з газет, журналів та збірників з соціально-економічних та гуманітарних питань. Пошук можливий за автором, назвою, ключовим словом, роком видання, джерелом, з якого потрібна стаття (можна вибрати із запропонованого списку журналів та газет). БД “Україна і світ” Наукової бібліотеки Донецького національного університету – своєрідна тематична картотека (включає статті з періодичних видань і збірників з 1998 р., що стосуються питань історії, політики, соціології, економіки і права України і є у фондах бібліотеки).

БД “Статті з періодики” Наукової бібліотеки Запорізького національного університету містить підбірку статей про університет, опублікованих в періодичних виданнях. В режимі перегляду матеріал згрупований за роками (включені повідомлення за 2003–2005 рр.), в режимі пошуку передбачене одне поле, без пояснень, що в нього вдруковувати. БО супроводжуються витягами з тексту.

“Електронна картотека статей” Наукової бібліотеки Української академії банківської справи Національного банку України пропонує пошук інформації за автором статті, назвою, ключовим словом, предметною рубрикою, індексом УДК.

Багатогалузева БД “Аналітичний опис статей” Науково-технічної бібліотеки Донецького національного технічного університету пропонує пошук за тематикою (економіка, екологія, політологія, інженерна і соціальна психологія, культурологія, соціологія, історія України, історія ДонНТУ, проблеми вищої школи) та ключовими словами в будь-якому полі бібліографічного запису.

Унікальна, попри некоректну назву, БД “Реферативна бібліографія періодики” розміщена на сайті Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Т. Шевченка. Вона включає БО статей, що супроводжуються

рефератами, із зарубіжних журналів та газет з різних галузей знань, які, переважно, відсутні у фондах бібліотеки. Пошук можливий за розділами “Соціальні науки”, “Сільське господарство”, “Біологія та екологія”, “Медичні науки”, “Інформація та технології”; за ключовими словами; автором статті; назвою документа; часом написання.

На сайті Науково-технічної бібліотеки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету немає інформації про склад і хронологічні рамки БД “Бібліографія”. Залишається здогадуватися, що вона містить не відомості про бібліографію як вид діяльності, а аналітичні бібліографічні описи. Пошук можливий за тематикою (запропонована), автором, редактором, заголовком, ключовими словами, роком видання. Крім баз даних, аналітичні описи містять рекомендаційні списки статей “Готельний бізнес в Україні”, “Фінанси і освіта”, “Технологія приготування вина” Науково-технічної бібліотеки Національного університету харчових технологій; щомісячний анотований покажчик “Перелік статей з періодичних видань авіаційної тематики” Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету.

Важливими для бібліографічного інформування користувачів є тематичні БД, які включають різні види видань (аналітичні описи в тому числі) і представлені на сайтах бібліотек ВНЗ. Це краєзнавча БД “Донецька область” (включає книги і статті з 1993 р., присвячені історії, соціології, політиці, економіці краю, що є у фонді бібліотеки), БД “Вища школа” (містить книги і статті з 1990 р., передбачає пошук за автором, назвою, роком видання, предметом, заголовком джерела) Наукової бібліотеки Донецького національного університету; БД “Нетрадиційні банківські операції”, “Банківська система України: організаційно-правові засади”, “Інтеграційний розвиток банківської системи України” (матеріал згрупований за гіпертекстовими підтемами, в межах підтеми – алфавітний список книг та статей; пошук можливий за назвою, словами з назви документа).

Деякі бібліотеки надають доступ до корпоративних аналітичних БД (МАРС), міжнародних бібліографічних ресурсів (БД EBSCO та ін.).

На сайтах бібліотек ВНЗ користувачам запропонована велика кількість текстів-аналогів друкованих тематичних, галузевих (зокрема біобібліографічних, персональних) покажчиків та списків. Серед них є науково-допоміжні, рекомендаційні, бібліотечно-каталожні. Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова створила науково-допоміжні ЕБР, присвячені науковій діяльності видатних діячів в галузях педагогіки, фізики, історії тощо: “Академік АПН України Віктор Петрович Андрущенко”, “Академік АПН України Олександр Петрович Реєнт”, “Академік АПН України Микола Іванович Шкіль” та ін. Наукова бібліотека Львівського національного університету імені І. Франка об’єднала такі покажчики в серії – “Біобібліографія вчених університету” та “Українська біобібліографія. Нова серія” (включає біобібліографічні покажчики, присвячені життю і діяльності провідних українських політичних, громадських діячів, вчених, літературознавців). Серед покажчиків цієї бібліотеки, виставлених на сайті, варто відзначити науково-допоміжний ретроспективний БП “Український спорт” (покажчик книжкових видань з фізичного виховання та спорту в Україні (1922–1941). Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна підготувала і виставила на сайті науково-допоміжні БП “Історія Харківського університету”, “Харківське історико-філологічне товариство (1877–1919)”.

Поширеним ЕБР є переліки праць викладачів, співробітників, студентів ВНЗ із групуванням матеріалу за факультетами, в межах факультету – за кафедрами, в межах кафедр – за алфавітом авторів та назв чи персональними гніздами (“БП друкованих

праць співробітників НПУ імені М. П. Драгоманова (1990–1999 рр.)” Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, БД “Праці викладачів ДонНУ” Наукової бібліотеки Донецького національного університету (пошук за автором, заголовком, роком видання, предметом, ББК, видом видання, назвою джерела (для статей), факультетом, кафедрою). В “Бібліографічному покажчику опублікованих праць професорсько-викладацького складу Донецького національного технічного університету (1990–1997 рр.)”, який створила бібліотека при університеті, матеріал згрупований за розділами “Соціально-гуманітарні науки”, “Фізико-математичні науки”, “Хімія і хімічна промисловість”, “Машинознавство. Технологія машинобудування. Металургія”. В межах розділу рубрики – галузеві підрозділи наук. В межах найдрібнішої рубрики – алфавітний список праць викладачів, що стосуються теми рубрики. Є БП з простішою структурою: покажчик “Вчені ОНУ” Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова має гіпертекстовий перелік факультетів, в межах факультету – гіпертекстовий перелік прізвищ викладачів. До кожного прізвища відкривається окремий файл в форматі PDF, який містить фото викладача, біографічну довідку, перелік праць викладача та літератури про нього. У БП “Наукові праці викладачів академії” Наукової бібліотеки Української академії банківської справи Національного банку України матеріал згрупований за прізвищами науковців, в межах прізвища – алфавітний список праць. “Праці викладачів” Наукової бібліотеки Національного університету “Острозька академія” включають довільний перелік книг, статей з анотаціями, вказуванням сфери використання, навчальної дисципліни, умов розповсюдження. Ця ж бібліотека пропонує “Праці студентів” – матеріал, згрупований за кафедрами.

Рекомендаційні ЕБР останнім часом стали надзвичайно поширені на сайтах бібліотек ВНЗ, тому що їх підготовка не потребує великих фінансових і трудових витрат, разом з тим, користувачам потрібна кваліфікована рекомендація при підборі літератури з теми, проблеми. Наприклад, на сайті бібліотеки Запорізької державної інженерної академії запропоновано 51(!) рекомендаційний бібліографічний посібник, знайомству з якими передує їх гіпертекстовий перелік, де зазначено назву, формат, розмір, дату створення. Найчастіше бібліотеки ВНЗ відгукуються на реформаційні процеси у вищій освіті (БП, присвячені Болонському процесу, кредитно-модульній системі навчання тощо). Напевне, це найпопулярніша тема рекомендаційних списків і покажчиків літератури, віртуальних виставок бібліотек ВНЗ. Серед рекомендаційних покажчиків варто відзначити щорічний рекомендаційний БП “Українська педагогічна бібліографія” (є архів за 1996–1999, 2004 рр.), який пропонує віддаленим користувачам Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Як приклад бібліотечно-каталожних списків літератури можна навести алфавітні списки дисертацій, авторефератів дисертацій з фонду Науково-технічної бібліотеки Національного університету харчових технологій за 1940–2005 рр.

На сайтах бібліотек ВНЗ іноді розміщують покажчики змісту періодичних чи продовжуваних видань, які видаються в університеті. Науково-технічна бібліотека Харківського національного автомобільно-дорожнього університету надає віддаленим користувачам покажчики змісту таких праць університету, як “Вісник” та “Автомобільний транспорт”. Вони включають фото обкладинки видання, гіпертекстовий перелік наявних номерів; відкривши якийсь з них, отримуємо список авторів і назв статей, сторінки, на яких вони знаходяться. Деякі бібліотеки ВНЗ додають до опису статті гіперпосилання на її повний текст.

Віртуальні виставки (тематичні, нових надходжень, окремих типів літератури) як специфічний жанр ЕБР впевнено закріпилися на сайтах українських бібліотек. Багато ілюстровані, доповнені цікавою фактографічною інформацією про українських і зарубіжних письменників, віртуальні виставки художньої літератури знаходяться на сайті Науково-технічної бібліотеки Донецького національного технічного університету. Серед найкращих варто виділити виставку “Андерсен Ханс Кристіан”. Цей рекомендаційний ресурс – дієвий інструмент пропаганди книги, формування інтересу до читання, тим більше, що його створено в бібліотеці технічного навчального закладу. Різновидом віртуальних виставок є віртуальна презентація книг “Радимо прочитати” бібліотеки Луганського національного університету імені Т. Шевченка. Кожній книзі присвячена окрема сторінка сайту, на якій розміщено фото обкладинки, БО, що супроводжується шифром та розширеною рекомендаційною анотацією.

Електронне середовище дозволяє бібліотекам створювати найрізноманітніші документальні ресурси, які поєднують повнотекстову і документографічну (бібліографічну, сигнальну, дайджестову тощо) інформацію. Технологія гіпертексту уможливує приєднання до БО документа витягу з його тексту або повного тексту (до адреси сайту – анотацію і сам сайт). Через БО надається доступ і до повних текстів документів, існуючих в Інтернеті чи записаних на сервері бібліотеки-розробника ресурсу. Такі ресурси значно розширюють фонди бібліотек і дозволяють бібліотекам забезпечувати неможливий для локальних користувачів доступ у режимі 24/7 (24 години, 7 днів на тиждень). Варто назвати бібліографічно-повнотекстові списки літератури Наукової бібліотеки Тернопільського національного економічного університету: тематичні “Банківська справа”, “Економіка АПК”, “Історія. Історичні науки” тощо (включають від трьох до тридцяти джерел); “Методичні матеріали” (БО навчально-методичних матеріалів ВНЗ з їх повними текстами); “Публікації про університет” (матеріал згрупований по роках, в межах року – список літератури, з 2005 р. до БО додаються повні тексти публікацій).

Сайти бібліотек ВНЗ є також джерелом інформації про електронні публікації та ресурси Інтернету. Майже кожна проаналізована бібліотека пропонує користувачам вебліографічні списки чи покажчики (гіпертекстові переліки адрес Інтернет-ресурсів). Відзначити як розгалужений, зручний у використанні потрібно вебліографічний покажчик “Бібліотечні ресурси Інтернету” Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова (розділи “Бібліотеки України”, “Бібліотеки країн світу”; в першому розділі матеріал згрупований за типами бібліотек, в другому – за географічними рубриками (Північна Європа, Центральна Європа, Африка тощо). І. Г. Торлін пропонує об’єднати зусилля кількох бібліотек і створити спільні списки якісних Інтернет-ресурсів, що рекомендуються, наприклад, Українською бібліотечною асоціацією¹².

Електронні БП другого ступеня представлені “Картотекою бібліографічних видань” Наукової бібліотеки Донецького національного університету (включає описи пристатейних бібліографічних списків, окремо виданих БП (книг, брошур), внутрішньожурнальних та внутрішньогазетних БП; пошук можливий за автором, назвою, роком видання, предметом, словом з предмета, назви; є словники ключових слів, індивідуальних авторів, джерел (періодичних видань, матеріал з яких включений в БП, пред-

¹² Торлін І. Г. Ресурси веб-сайтів публичних бібліотек України: компроміс пропонуваного і очікуваного // *Научные и технические библиотеки*. – 2008. – № 3. – С. 36–41.

метних рубрик); гіпертекстовим списком біобібліографічних покажчиків вчених ДонНУ Наукової бібліотеки Донецького національного університету (містить їх повний БО). Первинну і вторинну інформацію вміщують БП типу “Видання бібліотеки” (включають список статей, окремих видань, в тому числі і БП).

Бібліотеки ВНЗ на сайтах пропонують послуги електронного ДБО. Функціонують служби “Спитай у бібліотекаря” бібліотеки Луганського національного університету імені Т. Шевченка, “Е-довідка” Наукової бібліотеки Національного університету “Києво-Могилянська академія” (в обох ресурсах відповідь надсилається на електронну адресу користувача), “Бібліографічна довідка” Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету (запити і відповіді (БО документів без шифрів та веб-адреси) розміщені на сайті), “Віртуальний бібліограф” Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

На сайтах розміщуються також тексти письмових довідок (“Дидактичні ігри в допоміжних дошкільних закладах” – список книг з шифрами статей з фонду бібліотеки Луганського національного університету імені Т. Шевченка; “Письмові довідки за заявками кафедр ДонНУ” – гіпертекстовий перелік вузькотематичних списків літератури Наукової бібліотеки Донецького національного університету, згрупованих в три розділи: “Точні і природничі науки”, “Гуманітарні науки”, “Економіка і право”). Ця ж бібліотека пропонує скористатися БД “Архів виконаних довідок” – пошук можливий за автором, заголовком, роком видання, предметом, інвентарним номером. Немає інформації, на які запити БД вміщує відповідь. Якщо це архів виконаних тематичних довідок, то, на мою думку, крім пошуку за предметом жодні інші пошукові поля сенсу не мають.

Зростанню рівня бібліографічної грамотності студентів сприяє дистанційний курс “Основи бібліографічних знань” бібліотеки Луганського національного університету імені Т. Шевченка, який складається з лекцій (“Форми існування БГ”, “БО документа”), практичного заняття “Методика створення БО”, тесту.

Аналіз віддалених ЕБР показав, що на сайтах бібліотек ВНЗ найпоширенішим жанром електронних БП є ЕК, який найчастіше об’єднує описи всіх існуючих в бібліотеці ресурсів, чим відрізняється від традиційних каталогів, кожний з яких відображає окремий вид інформаційних ресурсів. Однак повністю замінити традиційні карткові БП ЕК не спроможні через низьку якість пошуку за змістовими ознаками документів. Невелика кількість аналітичних БД на сайтах бібліотек ВНЗ позбавляє віддалених користувачів актуальної, оперативної інформації про сучасні досягнення науки, культури, освіти, що міститься в серіальних виданнях та збірниках. Вони могли б створити корпоративні аналітичні БД за прикладом російського проекту МАРС (Межрегиональная аналитическая роспись статей). Інформаційні потреби викладачів і студентів, пов’язані з підготовкою науково-дослідних робіт, задовольняють і за допомогою науково-допоміжних ЕБР. Велика кількість рекомендаційних ЕБР віддаленого доступу допомагає користувачам вибрати найкращу літературу з теми, проблеми, що їх цікавить. Вони представлені бібліографічними списками, покажчиками, віртуальними виставками, віртуальними презентаціями книг. З’явилися нові комбіновані бібліографічно-повнотекстові, бібліографічно-дайджестові електронні ресурси, які за допомогою БО надають доступ до витягів з текстів документів і до їх повного тексту. Розвивається електронне ДБО. З’явилися інтерактивні курси підвищення рівня бібліографічних знань.

**ELECTRONIC BIBLIOGRAPHICAL RESOURCES
AT THE LIBRARY WEBSITES
OF THE UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

Liudmyla TRACHUK

*Rivne State Humanitarian University,
3, Tolstoy Str., Rivne, 33000, Ukraine, tel. (0362) 22-41-61*

The article represents the analysis results of the Ukrainian higher education institutions' library websites functioning in terms of discovering the electronic bibliographical resources with distant access. The description of their genres is provided, and the examples of creating specific bibliographical resources peculiar only to electronic environment are given: virtual exhibition, bibliographically-digest, bibliographically-full-text manuals, etc.

Key words: electronic bibliographical resources, library of the higher education institution, electronic catalogues, analytical data base, electronic bibliographical reference support.

**ЭЛЕКТРОННЫЕ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ
НА САЙТАХ БИБЛИОТЕК
ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ**

Людмила ТРАЧУК

*Ровенский государственный гуманитарный университет,
ул. Толстого, 3, г. Ровно, 33000, Украина, тел. (0362) 22-41-61*

В статье представлены результаты анализа сайтов библиотек высших учебных заведений Украины относительно обнаружения электронных библиографических ресурсов удалённого доступа. Подана характеристика их жанров, наведены примеры создания специфических библиографических ресурсов, характерных только для электронной среды: виртуальных выставок, библиографически-дайджестных, библиографически-полнотекстовых пособий и так далее.

Ключевые слова: электронные библиографические ресурсы, библиотека высшего учебного заведения, электронный каталог, аналитическая база данных, электронное справочно-библиографическое обслуживание.

Стаття надійшла до редколегії 15.09.2008

Прийнята до друку 27.03.2009